

Begeleiden en bekwaam verklaren: werken met Entrustable professional activities (EPA's) binnen CZO-gecertificeerde opleidingen

Een handleiding voor begeleiders

EPA-expertgroep CZO flexlevel (Inge Pool^a, Annemiek Oldenburg/Muriel Mendes^b, Durk Dijkstra^c, Saskia Hofstra^d, Malou Stoffels^e, Marieke van der Horst^f: ^aUMC Utrecht Academie, ^bCZO, ^cWenckebach Instituut UMCG, ^dErasmus MC Academie, VUmc Amstel Academie, ^fzelfstandige)

Deze handleiding is ontwikkeld in afstemming met prof. Olle ten Cate.

Deze uitgave is vastgesteld door CZO Flex Level

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Waarom EPA's?.....	5
3	Wat zijn EPA's?	5
4	Bekwaam verklaren	6
	Ad-hoc toestemming en bekwaamverklaringen	8
5	Bekwaamheid beoordelen.....	8
	Vertrouwenscriteria	8
	Informatiebronnen voor beoordelen bekwaamheid	9
	Wie stelt bekwaamheid vast?.....	10
6	Procedure voor bekwaam verklaren	10
	Literatuur	12

1 Inleiding

In het project CZO Flex Level vernieuwen en flexibiliseren zorgprofessionals, zorginstellingen en opleidingsinstellingen gezamenlijk opleidingen en leerroutes. Centraal hierbij staan *Entrustable Professional Activities* (EPA's): deze definiëren welke kenmerkende beroepsactiviteiten een professional kan en mag uitvoeren na het afronden van een onderdeel in dit modulaire opleidingsaanbod.

Deze handleiding beschrijft hoe het begeleiden en het bekwaam verklaren bij EPA's in z'n werk gaat¹. Deze handleiding is bedoeld als hulpmiddel voor iedereen die:

- studenten begeleidt en beoordeelt op de werkplek;
- zich bezighoudt met het ontwikkelen van toetsinstrumenten en –materialen voor het leren op de werkplek;
- EPA's ontwikkelt voor de CZO-opleidingen.

¹ Zie voor meer informatie over het ontwikkelen van EPA's de daarvoor ontwikkelde handleiding (Pool et al., 2019).

2 Waarom EPA's?

Voor de CZO-gecertificeerde opleidingen zijn de landelijke eindtermen geordend naar gebieden ontleend aan de CanMEDS-rollen (Canadian Medical Education Directions for Specialists). Deze competentiegebieden maken duidelijk dat zorgprofessionals niet alleen competent moeten zijn op vakinhoudelijk gebied, maar ook op het gebied van bijvoorbeeld communicatie, samenwerking, kennis en wetenschap, en professionaliteit.

Begeleiders in de praktijk vinden deze competentiegebieden vaak lastig te gebruiken bij het leren en beoordelen in de praktijk (Pool et al, 2018). Of een student bijvoorbeeld goed samenwerkt is als losse competentie moeilijk te beoordelen, want dit hangt onder andere af van de context waarin dit plaatsvindt. Daarnaast kijkt een begeleider in het dagelijks werk niet naar losse competenties. Iedere dag staat een begeleider voor de vraag of een student een activiteit, die uitgevoerd moet worden, alleen kan uitvoeren of dat het nodig is om over de schouder mee te kijken. Hierbij kijkt de begeleider niet naar één competentie, maar weegt af of de student de benodigde competenties in samenhang heeft om de activiteit uit te voeren (zie figuur 1).

Het concept *entrustable professional activity* (EPA) – in het Nederlands te vertalen als ‘toe te vertrouwen professionele activiteit’ is dan ook ontwikkeld om competenties praktisch te vertalen naar de dagelijks zorgpraktijk (Ten Cate, 2013). Het maakt het proces, waarbij een student steeds meer verantwoordelijkheid krijgt en de supervisie afneemt, inzichtelijk. Beslissingen hierover die voorheen vrij impliciet werden genomen, worden expliciet en daarmee is de inzet van de student in de zorg beter verantwoord.

Competentiegebieden							
	vakinhoudelijk handelen	communicatie	samenwerken	kennis en wetenschap	maatschappelijk handelen	leiderschap	professionaliteit
EPA 1	x	x	x				x
EPA 2	x				x	x	
EPA 3	x			x	x		
EPA 4	x	x	x				x

Figuur 1 Bij de uitvoering van een professionele activiteit wordt naar een integratie van competenties gekeken

3 Wat zijn EPA's?

EPA's zijn kenmerkende professionele activiteiten die het dagelijks werk van een zorgprofessional vormen. Het zijn activiteiten, met een duidelijk begin en eind, die alleen toe

te vertrouwen zijn aan gekwalificeerd personeel (Ten Cate, 2017). Het woord *entrustable* duidt erop dat de student bekwaam is om de activiteit veilig uit te voeren zonder supervisie. Het succesvol uitvoeren van de professionele activiteit doet een beroep op de bekwaamheid om verschillende competenties gecombineerd in te zetten (SOM, 2015). Voorbeelden van EPA's zijn: 'Zorgdragen voor een patiënt met non-invasieve beademing' voor de IC-student, 'Zorgdragen voor een vitaal bedreigd kind' voor de student kinderverpleegkunde en 'Positioneren en fixeren van patiënten op de OK-tafel' voor de student in opleiding tot anesthesiemedewerker.

Een EPA is beschreven op 1 à 2 pagina's en bevat een aantal vaste onderdelen (zie figuur 2).

Titel	<i>Een korte, passende titel met een professionele activiteit die direct door een zorgprofessional wordt herkend.</i>	
Specificaties & beperkingen	<i>Beschrijving met uitleg wat wel en wat niet binnen de EPA valt.</i>	
CanMEDS	<i>Relatie tot de CZO-eindtermen: welke (maximaal) vier CANMEDS-gebieden zijn het meest van toepassing?</i>	
	☐ Vakinhoudelijk handelen ☐ Communicatie ☐ Samenwerking	☐ Kennis en wetenschap ☐ Maatschappelijk handelen ☐ Leiderschap ☐ Professionaliteit
Kennis, vaardigheden en gedrag	<i>Beschrijving van vereiste kennis, vaardigheden, attitudes en ervaring die aanwezig moeten zijn om de EPA toevertrouwd te krijgen.</i>	
Informatiebronnen voortgang	<i>Beschrijving van de informatiebronnen en toetsinstrumenten die gebruikt worden om de voortgang te monitoren en bekwaamheid te beoordelen.</i>	
Fase en niveau	<i>Beschrijving van de geschatte fase van de opleiding waarop de EPA op het vereiste supervisieniveau moet zijn bereikt.</i>	

Figuur 2 Vaste onderdelen van een EPA-beschrijving

4 Bekwaam verklaren

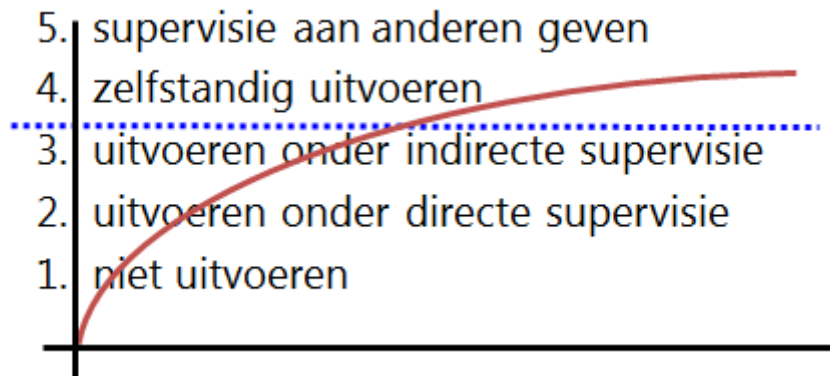
Bij het werken met EPA's stelt een begeleider vast of een student bekwaam verklaard kan worden om een professionele activiteit zelfstandig uit te voeren. De student die 'bekwaam' verklaard wordt, kan zowel 'kundig', 'competent' als 'geschikt' worden beschouwd voor de uitvoering van deze professionele activiteit (Lips et al, 2010). Het bekwaam verklaren heeft tot doel:

- het volgen en sturen van het leerproces van de student,
- het objectiveren van toenemende bekwaamheid van de student, en
- het borgen van de patiëntveiligheid (Lips et al, 2010).

De groei naar zelfstandigheid verloopt in verschillende fasen, waarbij naarmate de bekwaamheid toeneemt de mate van supervisie afneemt (zie figuur 2). Hierbij geldt achtereenvolgens dat de student een professionele activiteit:

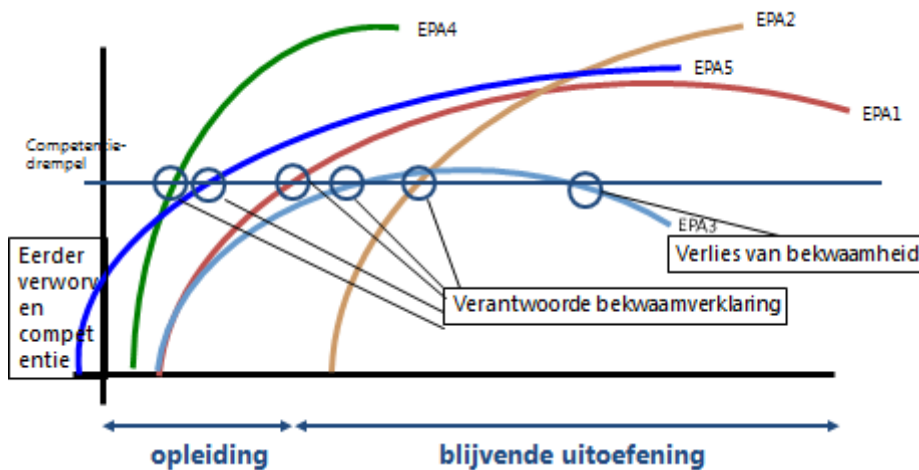
1. alleen mag observeren en niet uitvoeren;

2. mag uitvoeren onder directe supervisie, waarbij de begeleider fysiek aanwezig is in dezelfde ruimte;
3. mag uitvoeren onder indirecte supervisie, waarbij begeleider niet fysiek aanwezig is, maar wel snel beschikbaar als dat nodig is;
4. zelfstandig mag uitvoeren;
5. mag superviseren bij een student.

Figuur 3 Vijf supervisieniveaus reflecteren groei in zelfstandigheid (Ten Cate et al, 2010)

De overgang van niveau 3 naar niveau 4 is een summatief² moment: dan wordt een ‘bekwaamverklaring’ afgegeven. De student is dan als startend beroepsbeoefenaar voldoende bekwaam om de activiteit veilig zelfstandig uit te voeren, maar haar³ expertise zal daarna nog verder groeien en indien gewenst kan zij nog om supervisie vragen (zie figuur 3).

Figuur 4 Groei in bekwaamheid bij één student (Ten Cate et al, 2010)

De snelheid waarmee bekwaamheid wordt verworven, verschilt zowel tussen studenten als tussen EPA's onderling (zie figuur 4). Ook kan een student bij start van de opleiding al deels

² Bij summatief toetsen worden de leerprestaties van de student beoordeeld en op basis daarvan wordt een beslissing genomen of de student wel of niet de EPA zelfstandig mag uitvoeren. In de periode daaraan voorafgaand wordt formatief getoetst: hierbij wordt informatie verzameld over leerresultaten en sterke en zwakke punten, waarop de student feedback krijgt.

³ Waar zij of haar staat, kan ook hij of zijn gelezen worden.

bekwaam zijn, bijvoorbeeld doordat zij al eerder voor een soortgelijke EPA in een andere opleiding bekwaam is verklaard (zie EPA 5 in figuur 4). Essentieel is dat de bekwaamheid in de professionele activiteit wel onderhouden moet worden (zie EPA 3). Bij verlies van bekwaamheid is het niet meer verantwoord de activiteit over te laten aan de student of professional (SOM, 2015).

Ad-hoc toestemming en bekwaamverklaringen

Bij het bekwaam verklaren is onderscheid te maken tussen ad-hoc toestemmingen en bekwaamverklaringen. In de zorgpraktijk nemen begeleiders dagelijks ad-hoc beslissingen over welke professionele activiteiten een student die dag wel en niet mag uitvoeren, en met welke mate van supervisie. Hierbij zal een begeleider afwegen of de vaardigheden van de student passen bij de situatie en of eventuele risico's acceptabel zijn (Ten Cate en Wijnen-Meijer, 2018). De overgang van niveau 3 naar niveau 4 is een formeel besluit: de bekwaamverklaring. De student krijgt de professionele activiteit toevertrouwd en mag deze vanaf dat moment zelfstandig (niveau 4) uitvoeren.

5 Bekwaamheid beoordelen

Vertrouwenscriteria

Een student krijgt toestemming om een EPA zelfstandig uit te voeren als er sprake is van geground vertrouwen. Dit vertrouwen ontstaat in de loop van de tijd als er meerdere observaties hebben plaatsgevonden door verschillende observatoren (bijvoorbeeld werkbegeleiders) en andere informatiebronnen inzicht geven in de bekwaamheid van de student (Ten Cate, 2017). Bij dit vertrouwen spelen een aantal criteria een rol (zie figuur 5, gebaseerd op Ten Cate, 2016).

criterium	Toelichting
1. Specifieke bekwaamheid	Competenties (kennis, vaardigheden en gedrag) die nodig zijn om deze EPA uit te voeren
2. Integriteit	Oprechtheid, eerlijkheid en de juiste intenties hebben.
3. Betrouwbaarheid	Nauwkeurig werken en voorspelbaar gedrag laten zien.
4. Bescheidenheid	Inzicht in eigen grenzen en beperkingen, bereid hulp te vragen wanneer nodig en openstaan voor feedback.
5. Proactieve instelling	Zelfvertrouwen en actieve opstelling naar werk, collega's en veiligheid

Figuur 5 Vertrouwenscriteria

Een eerste criterium is bekwaamheid. In de EPA-beschrijving staat aangegeven welke kennis, vaardigheden en gedrag nodig zijn om deze professionele activiteit goed uit te voeren. Deze zijn beschreven als observeerbaar gedrag dat de student moet vertonen in de voor de EPA benodigde competentiedomeinen. Bij het begeleiden en beoordelen is belangrijk dat de student hierop constructieve feedback krijgt. Naast bekwaamheid spelen bij het toevertrouwen van een professionele activiteit ook vier andere criteria een rol, vaak aangeduid met 'onderbuikgevoelens': integriteit, betrouwbaarheid, bescheidenheid en proactiviteit. Deze criteria worden vaak impliciet meegenomen in de beslissing. Een begeleider

zal eerder een activiteit toevertrouwen aan een integere, oprechte student, die een eerlijke terugkoppeling geeft van hoe het werk ging, dan aan een student die geen volledige terugkoppeling blijkt te geven. Ditzelfde geldt voor de betrouwbare student, die altijd doet wat ze zegt en nauwkeurig werkt versus de student die vaak onvoorspelbaar gedrag vertoont. Ook de bescheiden student, die goed de eigen grenzen kent en tijdig hulp inschakelt zal eerder een activiteit toevertrouwd krijgen dan de student die het eigen kunnen overschat. Ditzelfde geldt voor studenten die zelfvertrouwen uitstralen en zich proactief opstellen om bijvoorbeeld fouten te voorkomen.

Informatiebronnen voor beoordelen bekwaamheid

Vast onderdeel van een EPA-beschrijving zijn informatiebronnen en toetsinstrumenten die gebuikt worden om de voortgang te monitoren en bekwaamheid vast te stellen. Per EPA wordt door de zorg- en opleidingsinstellingen regionaal bepaald welke set aan toetsinstrumenten een goed beeld vormt van de bekwaamheid. Hierbij gelden drie kernprincipes (zie figuur 6).

Beoordelen van bekwaamheid is op basis van (1) **meerdere observaties**, door (2) **meerdere observatoren** en met gebruik van (3) **verschillende informatiebronnen/toetsinstrumenten**.

Figuur 6 Kernprincipes voor beoordelen bekwaamheid

De toetsinstrumenten of informatiebronnen zijn grofweg in vier groepen te delen:

- Kennistoetsing
- Korte praktijkobservaties
- Longitudinale observaties
- Productevaluaties

Kennistoetsing

Hierbij wordt nagegaan wat de student weet. Dit kunnen toetsen bij de opleidingsinstelling zijn, maar ook op de werkplek kan kennis getoetst worden, bijvoorbeeld door vragen te stellen aan de student gericht op het toetsen van kennis en klinisch redeneren. Een mooi voorbeeld is de *entrustment based discussie* (Ten Cate en Hoff, 2017), waarbij student en begeleider na het uitvoeren van een professionele activiteit een gesprek van 10 à 15 minuten voeren waarin de student wordt gevraagd:

- wat zij heeft gedaan
- naar achtergrondkennis (begeleider vraagt naar anatomie, pathofysiologie, klinisch redeneren)
- toe te lichten van welke risico's en mogelijke complicaties zij zich bewust was
- wat ze anders had gedaan als de patiënt of situatie anders was geweest (begeleider vraagt 'wat als...' er sprake was van een andere cultuur, medische geschiedenis, onverwachte bevindingen, mentale of fysieke afwijkingen, zelfde casus maar dan in een nachtdienst etc.).

Zo'n gesprek geeft een begeleider niet alleen zicht op of de student weet wat zij doet, maar geeft ook een indicatie of de student in situaties die niet zijn geobserveerd weet hoe te handelen. Dit draagt bij aan het opbouwen van het vertrouwen als er minder supervisie is.

Korte praktijkobservaties

Observaties van concrete activiteiten zijn onmisbaar bij de beoordeling of iemand bekwaam is. Dat kunnen observaties zijn van de uitvoering van de totale EPA, maar ook van deelactiviteiten. Dit kunnen korte praktijkobservaties zijn, bijvoorbeeld korte praktijkbeoordelingen (Lips et al. 2010), van bijvoorbeeld technische handelingen, gesprekken met patiënt of familie, overdrachten, inbreng in multidisciplinair overleg etc.. Belangrijk is dat er meerdere observaties door verschillende observatoren hebben plaatsgevonden. Het aantal observaties is afhankelijk van zowel de student als de complexiteit van de EPA. Bij de ene student zullen meer observaties nodig zijn dan bij de ander.

Longitudinale observaties

Zicht krijgen op of de student integer, betrouwbaar is en de eigen grenzen goed kent, lukt niet via geplande observaties. Hiervoor zijn longitudinale observaties, zoals 360-graden of multi-source feedback, beter geschikt. Deze observaties geven vanuit meerdere invalshoeken inzicht in het professionele gedrag van de student.

Productevaluaties

Een laatste groep toetsinstrumenten zijn productevaluaties, waarbij documenten die de student maakt, zoals verslagen, patiëntendossiers, *critical appraised topic* (CAT), worden beoordeeld.

Wie stelt bekwaamheid vast?

De begeleider stelt op basis van de bewijsstukken in het portfolio van de student vast of de EPA aan de student toevertrouwd kan worden. De voor de EPA afgesproken informatiebronnen dienen in het portfolio opgenomen te zijn. De beslissing tot bekwaam verklaren wordt door minimaal drie begeleiders en bij voorkeur een grotere begeleidingsgroep gezamenlijk genomen, gebaseerd op informatie in het portfolio. Een begeleider ondertekent samen met de student de bekwaamverklaring⁴.

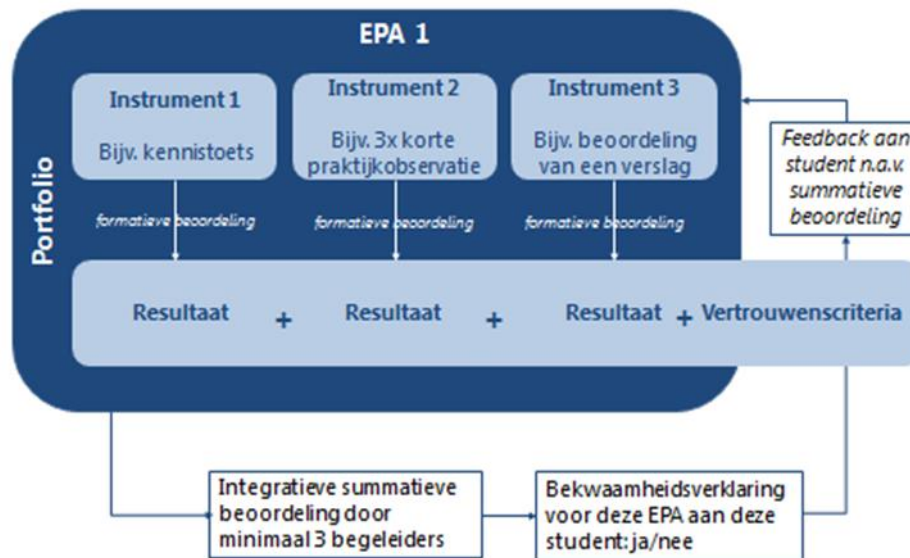
6 Procedure voor bekwaam verklaren

Voor het bekwaam verklaren (zie ook figuur 7) geldt:

1. De opleidingsinstelling en aangesloten zorginstellingen maken afspraken over:
 - de in te zetten toetsinstrumenten per EPA, rekening houdend met de kernprincipes voor beoordelen van bekwaamheid genoemd in figuur 6;
 - hoe feedback wordt vastgelegd (welke formulieren, gesproken memo's etc.);
 - welke rol (e-)portfolio's spelen bij het verzamelen van toetsinstrumenten/beoordelingen;
 - hoe bekwaam-verklaringen worden geregistreerd;
 - hoe om te gaan met situaties waarin een student het niet eens is met een wel/niet bekwaam-verklaren;

⁴ Bij opleidingen met een eindverantwoordelijk opleider (o.a. sedatiepraktijkspecialist, klinisch perfusionist en orgaanperfusionist) ondertekent ook de eindverantwoordelijk opleider.

- welke onderwijsonderdelen wanneer aangeboden worden, zodat de studenten benodigde kennis en vaardigheden voor een EPA zoveel mogelijk op het juiste moment leren;
- hoe werk-/praktijkbegeleiders geschoold en ondersteund worden in het begeleiden van studenten en in bekwaam verklaren.

Figuur 7 Proces bekwaam verklaren EPA (bewerking van SOM, 2015)

2. Gedurende de opleiding worden de formatieve toetsen uitgevoerd. Cruciaal hierbij is dat:
 - de student in samenspraak met de begeleider een plan maakt wanneer aan welke EPA wordt gewerkt;
 - de student constructieve feedback krijgt, zodat zij weet wat goed gaat en waar zij nog verder in kan groeien;
 - de korte praktijkobservaties en longitudinale observaties door verschillende collega's worden uitgevoerd. Dit geeft een completer beeld van de student en draagt bij aan een meer genuanceerde en objectievere beoordeling.
3. De student neemt het initiatief tot het plannen van een summatieve beoordeling en zorgt voor onderbouwingmateriaal voor de bekwaamverklaring.
4. De voortgang en resultaten van alle (formatieve) toetsen bij elkaar dragen bij aan een summatieve beoordeling of de student bekwaam verklaard kan worden en de EPA op niveau 4 mag uitvoeren. Hierbij spelen de criteria genoemd in figuur 4 een rol. De beslissing of de student bekwaam wordt verklaard wordt bij voorkeur in een begeleidersgroep genomen, maar minimaal door drie collega's.
5. Zowel de student als de begeleider moeten akkoord zijn met de bijbehorende stap naar zelfstandigheid.

Literatuur

- Lips, J.P., Scheele, F., Dijksterhuis, M.G.K., Westerman, M. & Ten Cate, Th.J. (2010). Richtlijn bekwaamverklaringen in de specialistenopleiding. *Tijdschrift voor Medisch Onderwijs*, 29(2, suppl.2), 55–72.
- Pool, I., Aantjes, T., Kleijer, W. & Ten Cate, O. (2018). Entrustable professional activities (EPA's): wat zijn dat en hoe ontwikkel je die? *Onderwijs en Gezondheidszorg*, 42(7), 17-20.
- Pool, I., Dijkstra, D., Hofstra, S., Stoffels, M., Horst, M. van der, i.s.m. Aantjes, T., Boonstra, K., Norbart, A., Sampers, N., Den Brandt-Bloemzaad, J. (2019). Entrustable professional activities (EPA's) voor CZO-gecertificeerde opleidingen. Een handleiding voor themaclusters die landelijke EPA's gaan ontwikkelen. CZO Flex Level.
- SOM (2015). Handreiking Volgen, beoordelen en verantwoord bekwaam verklaren. Opleidingsplan gebaseerd op EPA's. Specialistenopleiding op Maat (SOM) en Federatie Medisch Specialisten.
- Ten Cate, O. (2013). Nuts and bolts of entrustable professional activities. *Journal of graduate medical education*, 5(1), 157-158.
- Ten Cate (2016). Entrustment as assessment: recognizing the ability, right and duty to act. *Journal of graduate medical education*, 8(2), 261-262
- Ten Cate, O. (2017). A primer on entrustable professional activities. *Fundación Educación Médica*, 20(3), 95-102.
- Ten Cate, O., & Hoff, R.G. (2017). From case-based to entrustment-based discussions. *The clinical teacher*, 14, 385-389.
- Ten Cate, T. J. O., Snell, L., & Carraccio, C. (2010). Medical competence: the interplay between individual ability and the health care environment. *Medical teacher*, 32(8), 669-675.
- Ten Cate, O., & Wijnen-Meijer, M. (2018). In het opleidingsplan voor longartsen wordt nu gewerkt met EPA: wat is dat eigenlijk? *Spreekuur Longziekten*, 9(1), 1-4.